

JAK DOROSŁOŚĆ WIAŻE SIĘ Z KONCEPCJĄ SIEBIE – PERSPEKTYWA TEORII NIEPEWNOŚCI TOŻSAMOŚCIOWEJ

Jakub Krasucki

Instytut Psychologii, Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych,

Uniwersytet Wrocławski

ul. J. Wł. Dawida 1, 50-527 Wrocław

E-mail: j.krasucki2000@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8590-5603>

ABSTRAKT

Cel. Niniejsza praca jest próbą udowodnienia, że osiągnięcie obiektywnych atrybutów dorosłości wiąże się ze „zmienną tożsamościową”, czyli bardziej klarowną koncepcją siebie. Odroczone dorosłości została przedstawiona jako zagrożenie dla rozwoju stabilnej i adaptacyjnej tożsamości.

Metody. Do pomiaru zmiennych wykorzystano skróconą wersję Kwestionariusza Ról i Zdań Społecznych Dorosłości (KRZD) oraz polską adaptację Skali Klarowności Koncepcji Siebie (SCCS). w badaniu wzięli udział „młodzi dorośli” ($N = 504$) w fazie stającej się dorosłości (18–25 lat).

Wyniki. Analiza korelacji liniowej wykazała, że istnieje pozytywny związek między obiektywnymi markerami dorosłości a klarownością koncepcji siebie ($r = 0,17$; $p < 0,001$).

Wnioski. Atrybuty dorosłości spełniają funkcję tożsamościową i redukującą niepewność – potwierdzając tym samym założenia teorii niepewności tożsamościowej Michaela A. Hogg.

Słowa kluczowe: klarowność koncepcji siebie, atrybuty dorosłości, teoria niepewności tożsamościowej, faza stającej się dorosłości, tożsamość

HOW ADULTHOOD RELATES TO SELF-CONCEPT – THE PERSPECTIVE OF UNCERTAINTY-IDENTITY THEORY

ABSTRACT

Aim. This paper attempts to demonstrate that achieving objective attributes of adulthood is associated with higher clarity of self-concept. The postponement of adulthood is presented as a threat to the development of a stable and adaptive identity.

Methods. In total, 504 people participated in the study. The participants were so-called „young adults” (18-25 years) in the stage of emerging adulthood. An Adult Social Roles and Tasks Questionnaire (KRZD) and the Polish adaptation of the Self-Concept Clarity Scale (SCCS) were used to measure the variables.

Results. Results showed a significant positive correlation between objectives attributes of adulthood and self-concept clarity ($r = 0,17; p < 0,001$), thus confirming the hypothesis.

Conclusions. This study offers novel insights into understanding the link between objective attributes of adulthood and self-concept clarity.

Keywords: self-concept clarity, attributes of adulthood, uncertainty-identity theory, emerging adulthood, identity

Wstęp

Faza stającej się dorosłości

W społeczeństwach zachodnich, które w literaturze określa się akronimem WEIRD (*Western, Educated, Industrialized, Rich, Democratic*) (Henrich i in., 2010), zauważalna jest nowa tendencja w sposobie postrzegania dorosłości. Młodzi ludzie coraz częściej opóźniają decyzję o wkroczeniu w dorosłość. Niechętnie podejmują się typowych, obiektywnych zadań i ról dorosłości, tj. wyprowadzka z domu rodzinnego, małżeństwo, czy prokreacja. To, co kiedyś było normą kulturową i symbolem dorosłości, staje się teraz celem na późniejszy etap życia. Młodzi dorośli funkcjonują niejako „w zawieszeniu” między późną adolescencją a dorosłością; rozszerzają tzw. moratorium psychospołeczne (Erikson, 2004) (łac. *moratorius* – zwlekający, opóźniający), czyli przygotowawcze „okienko” między adolescencją a dorosłością, nawet do 30-stki.

Zdaniem amerykańskiego psychologa Jeffrey’a J. Arnetta (2000; 2004) jest to nowy, odrębny etap rozwojowy, przypadający między 18. a 25.-30. rokiem życia. Autor proponuje, by ten etap życia określać jako fazę stającej się dorosłości (ang. *emerging adulthood*). Według postulowanej przez Arnetta koncepcji, faza stającej się dorosłości jest znakiem wysoce rozwiniętej kultury i zindustrializowanej gospodarki (WEIRD), która wymaga od młodych obywateli zaawansowanych umiejętności, czyli (przeważnie) wykształcenia wyższego. Arnett podkreśla również znaczenie czterech ruchów

kulturowych z lat '60 i '70 – rewolucja technologiczna, seksualna, feministyczna i kontrkulturowa zmieniły świat zachodni, co bezpośrednio przełożyło się na styl życia młodych ludzi.

Stająca się dorosłość to okres poszukiwań i eksperymentowania, głównie z samym sobą. Jak raportuje Arnett (2004), młodzi Amerykanie w wieku przypadającym na okres stającej się dorosłości większość swojego czasu spędzają w osamotnieniu, na porównywalnym poziomie, co emeryci. Jest to bardzo niestabilny i chwiejny etap w życiu. Arnett charakteryzuje stającą się dorosłość jako (1) okres poszukiwań związanych z rozwojem tożsamości – jest to kontynuacja eksploracji rozpoczętej w adolescencji, skupiona głównie wokół relacji, światopoglądu, ideologii; (2) okres chwiejności i płynności – stający się dorośli często zmieniają pracę, miejsce zamieszkania, związki, zainteresowania; (3) okres najbardziej intensywnego skoncentrowania na samym sobie. Wielki klasyk psychologii rozwojowej, Erik H. Erikson, również uważał, że w życiu każdego człowieka następuje faza „skoncentrowania na samym sobie” (ang. *I-focused*) (Hoare, 2009) i jeśli zostanie ona pozytywnie rozwiązana, to kolejne fazy rozwojowe będą przebiegać korzystnie dla jednostki i społeczeństwa – zgodnie z założeniami teorii rozwoju psychospołecznego. Kwestią sporną pozostaje to, jak odróżnić normatywny, eriksonowski etap *I-focused* od neurotycznego i ruminacyjnego „zafiksowania” na samym sobie (ang. *ruminative self-focused*) (Moberly & Watkins, 2008); (4) okres bycia pomiędzy jednym statusem a drugim – już nie adolescenci, jeszcze nie dorośli; (5) okres ambicji i optymizmu wobec kreowanej przyszłości – poczucie, że stająca się dorosłość jest środkiem do osiągnięcia celów wyższego rzędu, np. kariery, lepszych zarobków, itd. Podsumowując, Arnett normalizuje stającą się dorosłość i twierdzi przy tym, że jest zjawiskiem uniwersalnym – przynajmniej dla społeczeństwa amerykańskiego typu WEIRD.

Jednak stająca się dorosłość stała się przedmiotem licznych kontrowersji i dyskusji. Poważne argumenty krytyczne wobec koncepcji Arnetta wytoczył m.in. James E. Côté (2014) w artykule pt. *The Dangerous Myth of Emerging Adulthood: An Evidence-Based Critique of a Flawed Developmental Theory*. Côté bardzo ostro i jednoznacznie przekreśla naukowe podstawy tej koncepcji, twierdząc, że jest ona błędna i wręcz szkodliwa. Przytacza liczne argumenty, np. z zakresu metodologii i socjologii. Sprzeciwia się narracji snutej przez Arnetta, iż stająca się dorosłość jest fenomenem uniwersalnym i normatywnym.

Niniejszy artykuł jest utrzymany w podobnej konwencji wobec propozycji Arnetta. Punktem wyjścia dla dalszej analizy jest próba udowodnienia, że dorosłość jest korzystna dla młodych ludzi, ponieważ – zgodnie z przyjętą perspektywą teoretyczną – redukuje niepewność i zapewnia solidną kotwicę dla tożsamości i koncepcji siebie. Odroczone dorosłość oznacza pozbycie się fundamentów, które nadają tożsamości koherencję i formę. Arnett traktował chwiejność, samotność i nieprzystawanie młodych dorosłych jako stan domyślny, nie biorąc pod uwagę tego, że jest to potencjalne zagrożenie dla rozwoju adaptacyjnej tożsamości (Wysocka, 2013).

Tożsamość – wprowadzenie

„Trzeba umieć na pamięć; Kim się jest; Co się myśli; No i czego się chce”.
Jonasz Kofta (2003)

Spójna i stabilna tożsamość jest powszechnie uważana za podstawę zdrowia psychicznego (Pilarska, 2012). Dezintegracja w sferze tożsamościowej jest korelatem licznych zaburzeń, tj. uzależnienia (Wojtynkiewicz, 2018), zaburzenia osobowości (patrz: Alternatywny System Diagnozy Zaburzeń Osobowości DSM-V), czy depresja i inne psychopatologie (Pilarska & Suchańska, 2011). Nie sposób poprawnie funkcjonować bez zakorzenionej tożsamości, bez „centralnego jądra jaźni” wg Williama Jamesa (2002), czego skrajnym przykładem jest schizofrenia, która historycznie była definiowana jako zaburzenie jaźni (ang. *self-disorder*) (Cicero, 2017; Sass i in., 2018). Pojęcie tożsamości jest jednak trudne do uchwycenia, szczególnie psychometrycznie. Ponad pół wieku temu Gunderson (1984) sygnalizował konieczność skonstruowania narzędzia psychometrycznego, służącego do pomiaru „poczucia jaźni” (ang. *sense of self*). Od tamtej pory pojawiło się wiele różnych koncepcji, często kompatybilnych ze sobą, jednak to propozycja Jennifer D. Campbell i zespołu (1996) cieszy się największym uznaniem i cytowalnością, jeśli chodzi o pomiar spójności i stabilności struktury Ja, czyli *sine qua non* opisu tożsamości wg Erika H. Eriksona (2004).

„Zmienna tożsamościowa” – klarowność koncepcji siebie

Campbell wraz z zespołem (1996) wprowadzili do psychologii osobowości pojęcie klarowności koncepcji siebie (ang. *Self-Concept Clarity*). Jest to konstrukt, który odnosi się do strukturalnych kryteriów tożsamości, tj. spójność i stabilność. Według sformułowanej przez Campbell i wsp. (1996) definicji, klarowność koncepcji siebie wyraża „stopień pewności, stabilności i koherencji przekonań o sobie” (ang. *self-beliefs*; tł. własne). Jest to nawiązanie do najbardziej klasycznych definicji tożsamości spotykanych w literaturze przedmiotu. Tożsamość najczęściej ujmowana jest jako „odpowiedź na pytanie, kim jestem, co jest dla mnie ważne, dokąd zmierzam” (Batory i in., 2016, s. 26), co oznacza, że podmiot wykorzystuje wyższe funkcje poznawcze, aby się samookreślić („*Who you think you are?*”) (Vignoles i in., 2011). Rafał Styła i in. (2010) jasno wskazują, że klarowność koncepcji siebie „bezpośrednio nawiązuje do poziomu tożsamości ogólnej”(s. 36), jednak z pewnością jedno nie jest sprowadzalne do drugiego, i *vice versa*. Klarowność koncepcji siebie to konstrukt jednowymiarowy (Dunlop, 2017), o charakterze kognitywnym, natomiast pojęcie tożsamości jest zbyt złożone i wielowymiarowe (Oleś, 2008), aby zredukować je do przekonań i myśli. Proponuję, aby o klarowności koncepcji siebie pisać jako o „zmiennej tożsamościowej”, ze względu na powszechne konotacje i powiązania ze strukturą tożsamości (Erikson, 2004).

Dorosłość – konceptualizacja

W naukach społecznych dorosłość można rozumieć jako kategorię obiektywną i subiektywną. Dorosłość obiektywna dotyczy stopnia realizacji przez jednostkę społecznych zadań i oczekiwań, tj. niezależność finansowa, wyprowadzka z domu rodzinnego, małżeństwo, itp. Subiektywny wymiar dorosłości jest przeciwieństwem takiego ujęcia – nie koncentruje się na społecznych wymaganiach, ale na indywidualnych kompetencjach i „przecuciach” jednostki, tj. samoocena, samoświadomość, poczucie dorosłości i odpowiedzialności.

W niniejszej analizie zostanie wzięta pod uwagę perspektywa obiektywna, która jest wyraźną przeciwwagą wobec koncepcji Arnetta. Chodzi o to, by do analizy włączyć precyzyjne, obiektywne wyznaczniki dorosłości. W tym celu posłużono się autorskim opracowaniem Moniki Wysoty i Lucyny Bakiera (2019). Obiektywny i społeczny wymiar dorosłości w tym ujęciu jest definiowany jako „stopień realizacji ról i zdań dorosłości” (Wysota i Bakiera, 2019, s. 276).

Teoria niepewności tożsamościowej

Teoria niepewności tożsamościowej (ang. *Uncertainty-Identity Theory*) autorstwa Michaela A. Hogg’a (2007) opisuje, w jaki sposób ludzie redukują niepewność, w tym niepewność wobec Ja (ang. *self-uncertainty*). Teoria zawiera trzy podstawowe założenia: (1) ludzie są silnie zmotywowani, aby uczucie niepewności zredukować, (2) identyfikacja z grupą redukuje niepewność, ponieważ atrybuty danej grupy są poznawczo internalizowane jako własne i włączane w obręb tożsamości, (3) grupy różnią się pod względem efektywności w zarządzaniu niepewnością – niespójność wewnątrz grupy, rozmyte struktury, niejednoznaczne kryteria członkostwa, powierzchowność, nieporozumienia, niejasne cele, brak wyraźnego lidera to cechy, które będą wzniecać niepewność, a nie ją redukować.

Głównym założeniem tej teorii, jest pogląd mówiący, że człowiek musi mieć pewność tego, kim jest, jak się zachować i co myśleć. Niepewność jest równoznaczna ze strąceniem w kompletny chaos, gdzie człowiek jest zdezorientowany i zagubiony (Peterson, 2021) – podobnie jak młodzi dorośli w krytycznej fazie stającej się dorosłości.

Mechanizm niepewności tożsamościowej a atrybuty dorosłości

Dorosłość i jej atrybuty spełniają funkcję redukującą niepewność. Istotą obiektywnej dorosłości jest postępująca socjalizacja, która polega na tym, że nawiązuje się coraz to ważniejsze relacje z innymi: z dziewczyną, z chłopakiem, z małżonkiem, ze współpra-

cownikami, z przełożonymi, z grupą stałych przyjaciół, itd. Młody człowiek jeśli chce stać się dorosłym, musi zaangażować się społecznie, nie ma innej opcji.

Według teorii niepewności tożsamościowej, identyfikacja z innymi depersonalizuje jednostkę – „ja” przemienia się w kolektywne „my”. Jednostka dzięki temu zaczyna definiować samą siebie przez pryzmat relacji z innymi – jako przynależną do większej całości (może to być grupa rówieśnicza, szkolna drużyna sportowa, grupa zawodowa, rodzina, parta polityczna, kościół). Są to poznawcze prototypy i na ich podstawie kategoryzujemy siebie i innych (Tajfel & Turner, 1986) (np. „jestem ojcem dwójki dzieci”, „jestem matką”, „jesteśmy kobietami, oni – mężczyznami”, „jestem właścicielem firmy”, „jestem mężem/zoną”, itp.). Wykorzystując ten mechanizm, można efektywnie zarządzać niepewnością, w tym niepewnością wobec Ja. Identyfikacja związana z dorosłością określa, definiuje i kategoryzuje jednostkę, dając jej niezastąpioną pewność – jasne wytyczne: kim jest, jak powinna działać i co powinna myśleć. Najczęściej są to typowe role społeczne, zgodne z ujęciem proponowanym przez Wysotę i Bakierę (2019). Jest to ujęcie kompatybilne z klasyczną już teorią tożsamości społecznej Henri’ego Tajfela i Johna C. Turnera (1986). M. Hogg, twórca teorii niepewności tożsamościowej, jest zresztą doktorantem i bezpośrednim kontynuatorem myśli Turnera (Hogg, 2007).

Hipotezy

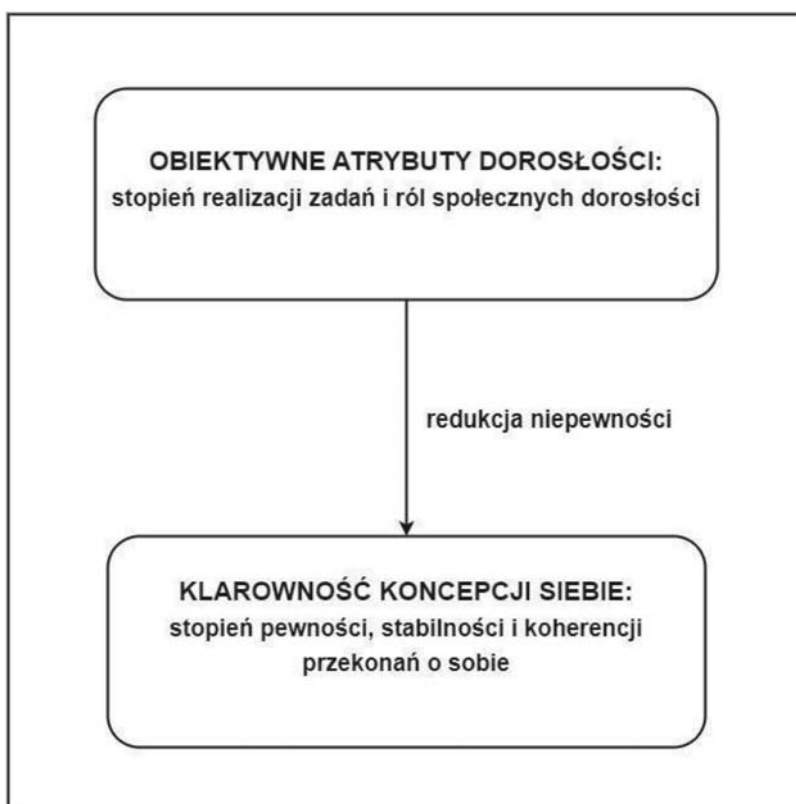
Na podstawie przedstawionych argumentów teoretycznych przyjęto następującą hipotezę:

Istnieje pozytywny, dodatni związek między stopniem realizacji markerów dorosłości a klarownością koncepcji siebie: im wyższy stopień realizacji markerów dorosłości, tym wyższa klarowność koncepcji siebie.

Hipoteza nie była pre-rejestrowana. Rysunek 1 przedstawia hipotetyczny model relacji między atrybutami dorosłości a klarownością koncepcji siebie, zgodnie z założeniami teorii niepewności tożsamościowej.

Rysunek 1

Relacja między atrybutami dorosłości a klarownością koncepcji siebie

Źródło: opracowanie własne

Material i metody

Analiza mocy

W celu ustalenia wielkości próby przeprowadzono analizę mocy w programie G*Power. Procedurę oparto o średnią wartość efektu w naukach społecznych, czyli $r = 0,21$ (Lovakov & Agadullina 2021). Wykazano, że przy mocy statystycznej 0,95 i alfie równej 0,001, minimalny rozmiar próby powinien składać się z 491 uczestników.

Charakterystyka badanej grupy

W próbie znalazło się 504 osób, w tym 315 kobiet (62%) i 189 mężczyzn (38%). Wiek osób badanych mieścił się w kohorcie od 18 do 25 lat – średnia dla wieku wyniosła 22 lata ($M = 22,18$; $SD = 2,12$).

Procedura badania

Respondentów potraktowano zgodnie z etyką APA. Dane zostały zebrane za pośrednictwem ankiety internetowej przy użyciu Microsoft Forms. Uczestników rekrutowano

przez Facebooka (Kosinski i in., 2015). Dobór próby miał więc charakter nielosowy i stronniczy, ponieważ opierał się na zgłoszeniach ochotników. w ankiecie zostało umieszczone jedno pytanie kontrolne („Jak często myślisz o Imperium Rzymskim? Jest to pytanie kontrolne, zaznacz odpowiedź „X”), które sprawdzało uważność odpowiadania. Badani, którzy niepoprawnie udzielili odpowiedzi na to pytanie, zostali wykluczeni z bazy i dalszej analizy ($n = 6$).

Narzędzia pomiarowe

Do pomiaru klarowności koncepcji siebie wykorzystano polską adaptację Skali Klarowności Koncepcji Siebie (SCCS), opracowaną przez Huberta Suszka wraz z zespołem (2018). SCCS mierzy stopień pewności, stabilności i koherencji przekonań o sobie. Całość składa się z 12 pozycji testowych, tj.: „Ogólnie mam jasne poczucie tego, kim i czym jestem”. Respondenci posługują się 5-stopniową skalą odpowiedzi (1 – zdecydowanie nie zgadzam się; 5 – zdecydowanie zgadzam się). Im wyższy wynik ogólny, tym wyższa klarowność koncepcji siebie.

W badaniu wykorzystano również Kwestionariusz Ról i Zadań Społecznych Dorosłości (KRZD) autorstwa Wysoty i Bakiery (2019). KRZD służy do pomiaru obiektywnych atrybutów/markerów dorosłości ujmowanych na wymiarze społecznym, tj.: prowadzenie oddzielnego gospodarstwa domowego, niezależność finansowa od rodziców, stała praca, związek intymny, rodzicielstwo, podejmowanie aktywności obywatelskiej, posiadanie grupy przyjaciół, aktywność obywatelska. Narzędzie składa się z 10 pytań. Sposób odpowiadania i punktacja są zróżnicowane, w zależności od pytania. Im wyższy wynik ogólny, tym wyższy stopień realizacji ról i zadań społecznych dorosłości przez osobę badaną.

Wyniki

Statystyki opisowe, testy normalności i korelacje między zmiennymi obliczono w pakiecie statystycznym STATISTICA-13.

Statystyki opisowe

W Tabeli 1 zaprezentowano podstawowe statystyki opisowe dla wyników uzyskanych w SCCS i KRZD. Testy w Shapiro-Wilka wykazały, że rozkłady dla SCCS i KRZD istotnie odbiegają od normalności ($p < 0,001$). Jednak współczynniki skośności i kurtozy (mieszczące się w przedziale od -1 do 1; patrz: Tabela 1) wskazują na względną symetrię i koncentrację wyników; można więc przyjąć, że są to wartości akceptowalne na użytek większości operacji psychometrycznych (George & Mallery, 2010). Ponadto, duży zbiór danych ($N > 100$) uzasadnia zastosowanie statystyk parametrycznych, czyli korelacji liniowej r-Pearsona.

Tabela 1*Statystyki opisowe dla SCCS i KRZD (N = 504)*

Zmienna	M (SD)	Skośność	Kurtoza	α
1. Klarowność koncepcji siebie	32,91 (9,09)	0,11	-0,55	0,87
2. Atrybuty dorosłości	6,56 (2,80)	0,00	-0,76	0,51

Źródło: badania własne**Testowanie hipotezy**

W celu weryfikacji postawionej hipotezy, przeprowadzono analizę korelacji liniowej. Hipoteza okazała się trafna – wykazano dodatni związek pomiędzy klarownością koncepcji siebie a obiektywnymi markerami dorosłości ($r = 0,17$; $p < 0,001$). Wykryta współzależność jest liniowa i wyraźna, choć niska.

Eksploracyjna analiza danych

Wysota i Bakiera (2019) w materiałach z walidacji KRZD zamieściły informację, że poszczególne pytania kwestionariusza (łącznie jest ich 10) można potraktować jako niezależne miary stopnia realizacji zadań i ról dorosłości. w rezultacie możliwa jest bardziej szczegółowa analiza, skoncentrowana na ortogonalnych obszarach dorosłości. Przeprowadzono więc eksploracyjną analizę danych z rozbiciem na konkretne pytania KRZD i płeć. Dzięki temu zostały wykryte dodatkowe prawidłowości, które mogą posłużyć formułowaniu bardziej trafnych hipotez w przyszłości, np. okazało się, że postulowany efekt jest silniejszy w grupie mężczyzn, którzy są w związkach intymnych (pytanie 4) ($r = 0,27$; $p < 0,05$) i posiadają dzieci (pytanie 5) ($r = 0,18$; $p < 0,05$), przy czym efekt ten nie występuje u kobiet. Analogicznie, najsilniejsze związki między markerem dorosłości a klarownością koncepcji siebie w grupie kobiet pojawiają się przy pytaniu o przynależność do grupy przyjaciół (pytanie 6) ($r = 0,17$; $p < 0,05$) i przynależność do wspólnoty, stowarzyszenia, związku zawodowego lub innej instytucji społecznej (pytanie 9) ($r = 0,15$; $p < 0,05$), jednak u mężczyzn są to związki nieistotne statystycznie. Bez podziału na płeć istotne statystycznie efekty ukazały się tylko przy pytaniach numer 2, 4, 5, 6 i 8. Płeć nie różnicuje wyniku ogólnego. Rezultaty tej procedury przedstawiono w formie macierza korelacji w Tabeli 2.

Tabela 2*Macierz korelacji między SCCS a pytaniami KRZD (1-10) z rozbiciem na płeć*

		KRZD									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
M		0,11	0,06	-0,00	0,27*	0,18*	-0,00	0,11	0,07	0,13	-0,03
SCCS	K	0,09	0,10	0,07	0,03	0,06	0,17*	0,08	0,03	0,15*	-0,02
	N	0,08	0,10*	0,06	0,09*	0,12*	0,11*	0,07	0,05	0,16*	-0,05

Adnotacje: M – mężczyźni ($n = 189$), K – kobiety ($n = 315$), N – cała próba, * $p < 0,05$ *Źródło:* badania własne

Dyskusja i wnioski

Otrzymane wyniki jasno wskazują na trafność postawionej hipotezy. Założenia sformułowane w oparciu o teorię niepewności tożsamościowej potwierdziły się – obiektywne atrybuty dorosłości korelują dodatnio z „czynnikiem tożsamościowym”, czyli klarownością koncepcji siebie.

Różnice międzypłciowe są zaskakujące, chociaż zgodne z obowiązującą wiedzą z zakresu psychologii osobowości i psychologii ewolucyjnej. Wygląda na to, że młodzi mężczyźni mają silniejszą tendencję do zakotwiczenia swoje koncepcji siebie w związkach intymnych i rodzinie, natomiast młode kobiety w relacjach przyjacielskich i społecznych. Jest to obraz bardzo zbliżony do aktualnych wyobrażeń nowoczesnej męskości i kobiecości: ON – bacznie dogląda wartości „tradycyjnych”, bardziej konserwatywnych, rodzinnych, by utrzymać status quo; ONA – otwiera się na trendy nowoczesności, podąża za sloganem „wolnej, niezależnej kobiety” i pragnie wyzwolenia z tego, co ją ogranicza; swoją tożsamość i dobrostan zakotwicza w relacjach koleżeńskich i ruchach społecznych. w badaniach socjologicznych określa się to zjawisko mianem *gender gap* (Cox & Bowman, 2022).

Otrzymane wyniki mogą posłużyć w wyjaśnieniu, dlaczego młodzi dorośli w postulowanej przez Arnetta fazie stającej się dorosłości doświadczają szeregu trudności, tj. samotność, czy labilność emocjonalna. Klarowność koncepcji siebie jest czynnikiem dobrostanu. Jeśli więc odroczone dorosłość i odrzucenie atrybutów z nią związanych, przekłada się na niższą klarowność koncepcji siebie, to nie powinien dziwić fakt, że młodzi dorośli czują się zagubieni i nieszczęśliwi. Jest to dowód świadczący o tym, że dorosłość określa młodych ludzi – przypisuje im konkretną rolę, która ich definiuje, redukując przy tym niepewność tożsamościową (np. „Jestem ojcem”, „Jestem szczęśliwym mężem”, „Jestem członkinią stowarzyszenia politycznego”, „Jestem nauczycielką”, itd.). Charles Taylor (2012), wybitny filozof, wspaniale opisał ten mechanizm: „Deklarujemy często, że nasza tożsamość określana jest tylko przez jeden z tych elementów, ponieważ akurat to jest w naszym życiu istotne, lub też to właśnie poddane jest w wątpliwość” (s. 56). Na bazie tych „prototypów” i przekonań kształtuje się główna oś tożsamości – zgodnie z założeniami teorii niepewności tożsamościowej.

Otrzymane wyniki dowodzą, że koncepcja Arnetta zawiera w sobie pewne niedociągnięcia, ale przede wszystkim – niebezpieczeństwa, na które zwracali już uwagę Côté (2014) i Ewa Wysocka (2013). Są to zagrożenia polityczno-ekonomiczne, ale również tożsamościowe, związane z koncepcją siebie. Jeśli odroczone dorosłość powoduje „rozszczenie wyobrażeń samego siebie, utratę centralności, poczucie chaosu i strach przed rozpadem” (Erikson, 2004, s. 84), to nie należy tego normalizować, a wręcz przeciwnie – sprzeciwiać się, ponieważ błędne założenia, co do natury rozwoju człowieka, mogą spowodować fatalne w skutkach konsekwencje. Są przecież dowody empiryczne wskazujące na to (Schwartz i in., 2011), że to czynniki tożsamościowe są prekursorami lęku i niepokoju („nie wiem, kim jestem” → lęk). Należy więc z ostroż-

nością formułować postulaty dotyczące odroczonej dorosłości (Arnett, 2000), ponieważ – jak się okazuje – jest to potencjalny czynnik ryzyka, który będzie przekładał się na poczucie zagubienia i wyobcowania młodych dorosłych, pogrążając ich coraz bardziej w chaosie, cynizmie i niepokoju.

Badanie zawiera wiele ograniczeń i niedociągnięć. Eksploracyjna analiza danych została oparta o nierównoliczne grupy mężczyzn i kobiet. w przyszłości warto zreplikować to badanie na większej, bardziej reprezentatywnej i zróżnicowanej wiekowo grupie, aby nie ograniczać wniosków do specyfiki wczesnej dorosłości. Ponadto, należy zastosować bardziej rzetelne narzędzie do pomiaru obiektywnych atrybutów dorosłości – wartość współczynnika alfa-Cronbacha dla KRZD nie spełnia akceptowalnych kryteriów wewnętrznej spójności testu (Tabela 1). Możliwe więc, że otrzymany efekt jest znacznie silniejszy, jednak nie udało się go wykryć przy użyciu wadliwego narzędzia psychometrycznego.

BIBLIOGRAFIA

- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469-480.
- Arnett, J. J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. Oxford University Press.
- Batory, A., Brygoła, E., & Oleś, P. (2016). *Odslony tożsamości*. Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Campbell, J. D., Trapnell, P. D., Heine, S. J., Katz, I. M., Lavallee, L. F., & Lehman, D. R. (1996). Self-concept clarity: Measurement, personality correlates, and cultural boundaries. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(1), 141-156.
- Cicero, D. C. (2017). Self-concept clarity and psychopathology. w J. Lodi-Smith, & K. G. DeMarree (Red.), *Self-concept clarity: Perspectives on assessment, research, and applications* (ss. 219-242). Springer.
- Côté, J. E. (2014). The dangerous myth of emerging adulthood: An evidence-based critique of a flawed developmental theory. *Applied Developmental Science*, 18(4), 177-188.
- Cox, D., & Bowman, K. (2022). *Gender, Generation, and Abortion: Shifting Politics and Perspectives After Roe*. Survey Center on American Life.
- Dunlop, W. L. (2017). Situating self-concept clarity in the landscape of personality. W J. Lodi-Smith, & K. G. DeMarree (Red.), *Self-concept clarity: Perspectives on assessment, research, and applications* (ss. 19-41). Springer.
- Erikson, E. H. (2004). *Tożsamość a cykl życia*. Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update* (10a ed.). Pearson.
- Gunderson, J. G. (1984). *Borderline personality disorder*. American Psychiatric Press.
- Henrich, J., Heine, S. J., & Norenzayan, A. (2010). The weirdest people in the world?. *Behavioral and Brain Sciences*, 33(2-3), 61-83.
- Hoare, C. (2009). Identity and spiritual development in the papers of Erik Erikson. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 9(3), 183-200.
- Hogg, M. A. (2007). Uncertainty-identity theory. W M. P. Zanna (Red.), *Advances in experimental social psychology*, Vol. 39 (ss. 69-126).
- James, W. (2002). *Psychologia: kurs skrócony* (M. Zagrodzki, Tłum.). Wydawnictwo Naukowe PWN. (Oryginał został opublikowany w 1890).
- Kofta, J. (2003). *Wiersze*. C&T Crime & Thriller.
- Kosinski, M., Matz, S. C., Gosling, S. D., Popov, V., & Stillwell, D. (2015). Facebook as a research tool for the social sciences: Opportunities, challenges, ethical considerations, and practical guidelines. *American Psychologist*, 70(6), 543-556.

- Lovakov, A., & Agadullina, E. R. (2021). Empirically derived guidelines for effect size interpretation in social psychology. *European Journal of Social Psychology, 51*(3), 485-504.
- Moberly, N. J., & Watkins, E. R. (2008). Ruminative self-focus and negative affect: an experience sampling study. *Journal of Abnormal Psychology, 117*(2), 314-323.
- Oleś, P. K. (2008). o różnych rodzajach tożsamości oraz ich stałości i zmianie. w P. K. Oleś, A. Batory (Red.) *Tożsamość i jej przemiany a kultura* (s. 41-84). Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Peterson, J. B. (2021). *Mapy sensu. Architektura przekonań* (R. Sigrist, Tłum). Freedom Publishing. (Oryginał został opublikowany w 1999).
- Pilarska, A. (2012). *Ja i tożsamość a dobrostan psychiczny*. Wydawnictwo Naukowe WNS UAM.
- Pilarska, A., & Suchańska, A. (2011). Tożsamość a depresja. *Czasopismo Psychologiczne, 17*(2), 267-276.
- Sass, L., Borda, J. P., Madeira, L., Pienkos, E., & Nelson, B. (2018). Varieties of Self Disorder: a Bio-Pheno-Social Model of Schizophrenia. *Schizophrenia Bulletin, 44*(4), 720-727.
- Schwartz, S. J., Klimstra, T. A., Luyckx, K., Hale, W. W., Frijns, T., Oosterwegel, A., van Lier, P. A. C., Koot, H. M., & Meeus, W. H. J. (2011). Daily Dynamics of Personal Identity and Self-Concept Clarity. *European Journal of Personality, 25*(5), 373-385.
- Styła, R., Jankowski, K., & Suszek, H. (2010) Skala niespójności Ja (SN-Ja). *Studia Psychologiczne, 48*(2), 31-43.
- Suszek, H., Fronczyk, K., Kopera, M., Maliszewski, N., & Łyś, E. A. (2018). Psychometric properties of the Polish version of the Self-Concept Clarity Scale (SCCS). *Current Issues in Personality Psychology, 6*(3), 181-187.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. w S. Worchel, W. G. Austin (Red.), *Psychology of intergroup relations* (ss. 7-24). Nelson-Hall.
- Taylor, C. (2012). *Źródła podmiotowości. Narodziny tożsamości nowoczesnej*, (M. Gruszczyński, O. Latek, A. Lipszyc, A. Michalak, A. Rostkowska, M. Rychter, & Ł. Sommer, Tłum.). Wydawnictwo Naukowe PWN. (Oryginał został opublikowany w 1992).
- Vignoles, V. L., Schwartz, S. J., & Luyckx, K. (2011). Introduction: Toward an Integrative View of Identity. w S. J. Schwartz, K. Luyckx, & V. L. Vignoles (Red.), *Handbook of Identity Theory and Research* (ss. 1-27). Springer.
- Wojtynkiewicz, E. (2018). The identity of alcohol dependent persons. *Alcoholism and Drug Addiction/ Alkoholizm i Narkomania, 31*(2), 125-146.
- Wysocka, E. (2013). Wschodząca dorosłość a tożsamość młodego pokolenia - współczesne zagrożenia dla kształtowania tożsamości: analiza teoretyczna i empiryczne egzemplifikacje. *Colloquium, 1*, 69-96.
- Wysota, M., & Bakiera, L. (2019) Kwestionariusze do badania psychicznych atrybutów dorosłości-podstawy teoretyczne, konstrukcja narzędzi i ich psychometryczna weryfikacja. *Polskie Forum Psychologiczne, 24*(3), 271-291.